

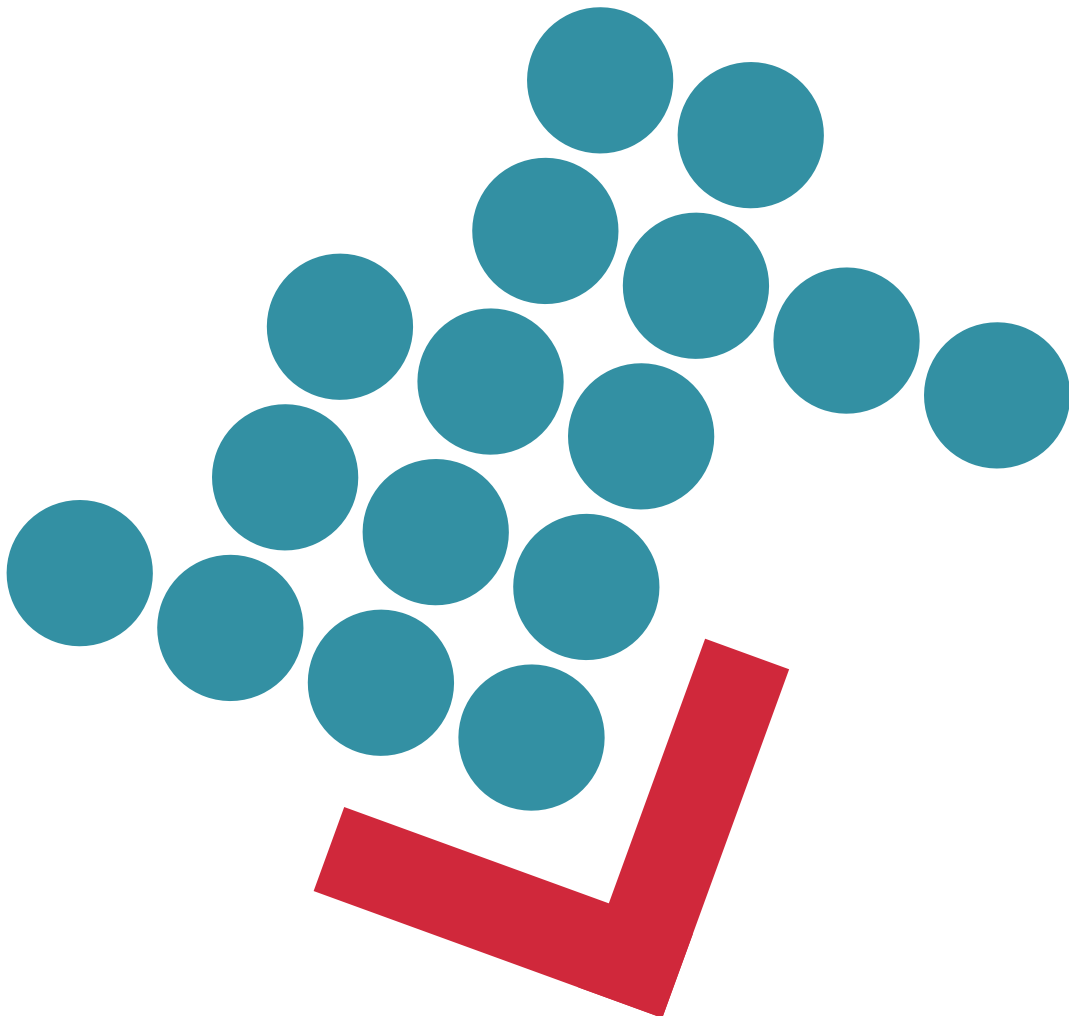


Gymnasiet med siktet inställt på byggbranschen

LOs arbetsgrupp om de yrkesorienterade gymnasieprogrammen

Ansvarig: ULLA LINDQVIST

Projektledare: KRISTINA MÅRTENSSON



Innehållsförteckning

1. Inledning
2. Sammanfattning
3. Hur är det på de olika yrkesprogrammen riktade mot byggbranschen idag?
4. Arbetslivet efter ett gymnasieprogram riktat mot byggbranschen
5. Vad kan bli bättre?

Bilaga1:

De nationella gymnasieutbildningarna riktade mot byggbranschen

1. Inledning

LO har fått i uppdrag från LO kongressen att se över de yrkesorienterade utbildningarna på gymnasieskolan. Vi har tidigare tagit fram tre rapporter med statistik på betyg och avhopp från de yrkesorienterade utbildningarna, efterfrågan på arbetskraft och LO-fackens syn på dagens yrkesförberedande gymnasieutbildningar samt gymnasieskolans program riktade mot industrin.

Vi har i vårt arbete valt att dela in de yrkesförberedande programmen i fyra grupper:

- Industri
- **Bygg**
- Service och
- Vård

Vi kommer att gå igenom respektive sektors program och trycka på vad vi tycker är bra, respektive dåligt och föreslå hur det skulle kunna se ut istället eller i vilken riktning man bör arbeta.

Vi kommer i denna rapport att gå igenom de olika utbildningarna på *byggsidan*, dit vi räknar byggprogrammet (BY) och elprogrammet (EL).

Arbetsgruppen har bestått av:

Per-Arne Andersson, Elektrikerförbundet

Peter Aronsson, Fastighetsanställdas förbund

Björn-Inge Björnberg, SEKO, Facket för Service och Kommunikation

Lars-Åke Henriksson, LO

Kristina Mårtensson, Byggnadsarbetareförbundet

2. Sammanfattning

Det finns tre saker som är särskilt viktiga att framhålla när det gäller utbildningarna som riktar sig mot byggbranschen.

- Avhoppet är stora. Från byggprogrammet är det 30 procent av eleverna som ej slutför sina studier. Elprogrammet är det program med minst avhopp bland de yrkesförberedande utbildningarna – 22 procent slutför inte studierna.
- Antalet platser på utbildningarna ska inte styras av söktrycket utan av efterfrågan på arbetsmarknaden. Det är också viktigt för att kunna ha hög kvalitet på lärlingsutbildningen.
- På många håll i landet har man genom yrkesnämnderna ett mycket nära samarbete med skolorna och anser att man kan påverka innehåll och utformning.

Från den statistik som vi tittat på när det gäller byggtutbildningarna är några saker extra intressanta:

- Bland de som gått byggprogrammet är väldigt få missnöjda med sitt arbete – endast 4 procent. Jämfört med dem som gått elprogrammet där 13 procent är missnöjda och genomsnittet 11 procent från de yrkesförberedande programmen.
- De som gått elprogrammet läser i högre utsträckning vidare än de som gått byggprogrammet - 9 procent från elprogrammet läser vidare jämfört med 3 procent från byggprogrammet och 15 procent i snitt från de yrkesförberedande programmen.
- Av de som gått byggprogrammet har 70 procent ett arbete och 73 procent bland de som gått elprogrammet. Kan jämföras med snittet på 59 procent från de yrkesförberedande utbildningarna.
- 72 procent från byggprogrammet och 73 procent från elprogrammet har en tillsvidareanställning, jämfört med snittet från de yrkesförberedande utbildningarna på 58 procent.

Utifrån statistik om el- och byggprogrammet, den samlade gruppens erfarenheter och övrigt material har vi lämnat ett antal förslag på hur vi kan bygga upp bättre utbildningar i gymnasieskolan, bland annat

- samarbete som idag sker inom t.ex. BYN (Byggnadsindustrins Yrkesnämnd) och ECY (Elbranschens Centrala Yrkesnämnd) ska vara en förebild för andra branscher.
- praon i högstadiet kan användas för att introducera gymnasieutbildningar.
- fler flickor och fler elever med utländsk bakgrund bör rekryteras till utbildningarna i byggbranschen.
- utbildningsplatserna ska styras efter efterfrågan på arbetsmarknaden för att kunna hålla hög kvalitet.
- staten bör satsa på fördelaktig studiefinansiering av lärare i karaktärsämnen.

- en sammanhängande APU gör det lättare för skolan att klara uppföljningen av vad eleverna lärt sig och komplettera utbildningen med de moment som inte APUn gett.

3. Hur är det på de olika yrkesprogrammen riktade mot byggbranschen idag?

På bygg- och elprogrammet går i dagsläget cirka 23 000 ungdomar, det är 9 procent av antalet ungdomar i gymnasieskolan på de nationella programmen.¹

På byggutbildningen läser man första året gemensamt med alla – såväl snickare som målare. Det är under andra och tredje året som man väljer inriktning.

På elprogrammet är också första året gemensamt och därefter väljer man bland de fyra inriktningarna - automation, elektronik, elteknik och datorteknik.

Elprogrammet är det program som mest skiljer ut sig bland de yrkesförberedande programmen när det gäller få avhopp och goda resultat bland eleverna. Det är jämförelsevis få elever som inte får slutbetyg, 22 procent på el, jämfört med 30 procent på byggprogrammet.

De som arbetar inom fastighetsbranschen har ingen utbildning idag som är inriktad mot deras område. Många som t ex arbetar som fastighetsskötare har en tidigare historia från jobb inom byggbranschen. Men det borde finnas en inriktning inom t ex byggprogrammet inom området bygg, underhåll och skötsel eller ett nationellt program. Det växer hela tiden fram nya branscher på servicesidan som erbjuder ett brett uppdrag och då borde det även finnas utbildning som ger ”multi skill” kunskap.

Kvalitén på utbildningarna är ojämna. Inom vissa områden använder man något som kallas ”bakvägsrekrytering”. Det innebär att man anställer folk med bra grundutbildning och sedan köper man en specialutbildning. Här anser man att kvalitén på gymnasieutbildningen är för låg och att det är bättre att utbilda själva, detta sker t ex inom anläggningsbranschen.

Just nu är det högkonjunktur i byggbranschen och då söker sig också många ungdomar till byggutbildningarna på gymnasiet. På många håll är utbildningarna nu populära och det finns färre platser än antalet elever. Det innebär att det nu nästan bara kommer in förstahandssökande och då minskar avhoppet och resultaten förbättras automatiskt.

Ett dilemma som många gymnasieprogram idag upplever är att man från politiskt håll vill tillgodose elevernas förstahandsval. Eftersom både el- och byggprogrammet bygger på en efterföljande lärlingstid innebär ett kraftigt ökat intag att det blir svårt att hitta lärlingsplatser. På många håll i landet är man från branschen – både fack och arbetsgivare –

¹ Se bilaga 1 vilka inriktningar som finns

negativa till en för stor ökning av antalet platser. Arbetsmarknadssituationen har idag en allt för liten påverkan när det gäller både antalet platser och inriktning. T ex när det gäller linjemontörer på elsidan ser man ett kommande behov men det är svårt att inom gymnasieskolan få till stånd en sådan specialisering, samma gäller för fastighetsskötsel.

På flera yrkesprogram saknas idag och framöver lärare. Idag säger man att tillflödet av lärare kan bli några hundra per år men behovet är tio gånger så stort.²

- Hälften av alla yrkeslärare kommer att avgå med pension de närmaste 15 åren.
- 69 procent var över 50 år hösten 2003 av de som var verksamma lärare i bygg- och anläggningstekniska ämnen.
- Knappt hälften av bygglärarna, 41 procent, var 55 + och hade alltså cirka tio år kvar till pensionen.
- Fram till år 2008 kommer antalet 16-18 åringar öka med 21 procent jämfört med år 2001.

En av förklaringarna till bristen på yrkeslärare är svårigheten att mitt i livet finansiera högskolestudier. En av sakerna som diskuteras är att yrkeslärarnas kunskaper i yrkesanknutna ämnen, 60 poäng, ska kunna valideras för att förkorta utbildningen, detta görs redan idag.

Vår bild är att många elever idag efter gymnasiet saknar grundläggande kunskaper om hur samhället och arbetslivet fungerar. Det är viktigt att förstå bland annat vad skatten går till, varför man betalar arbetsgivaravgifter, arbetsmiljölagar och grundläggande kunskaper i företagsekonomi. Det är viktigt både för den som är anställd och för den som kommer att starta ett eget företag.

Utbildning

Utbildning för ungdomar i byggbranschen kan ske på tre olika vägar. Det vanligaste är att bli ”byggare” genom gymnasieskolans byggprogram. En annan väg är som anställd lärling i ett byggföretag eller grundutbildning hos någon av BYN godkänd utbildningsgivare.

Också för målare är traditionell lärlingsutbildning möjlig och det ska då ske i samarbete med Målaremästarnas riksförening och Målareförbundets yrkesutbildningsorgan.

För elektrikerna gäller att man måste gå gymnasieprogrammet.

Rekrytering

Sökandet till el- och byggprogrammet är ofta väldigt konjunkturberoende. Idag är de populära utbildningar på de flesta håll i landet. Ett problem är att de som rekryteras är en väldigt homogen grupp – få personer med utländsk bakgrund och få flickor.

² Byggnytt februari 2005

Program	Andel kvinnor i procent	Andel med utländsk bakgrund i procent
Byggprogrammet	3,2	7
Elprogrammen	1,7	11
Alla nationella program	49	15

Källa: Skolverket läsåret 2004/2005

Endast mellan 1-3 procent flickor går på programmen riktade mot byggbranschen. På byggprogrammet har endast 7 procent utländsk bakgrund jämfört med 15 procent i genomsnitt. Inom Byggnads finns ett projekt som heter Libra som arbetar med att få in nya grupper som idag står utanför byggbranschen. I Laholm har man nu en utbildning med 25 tjejer. Det som ofta framhålls är att inte tjejer passar inom byggbranschen för att det är för tungt. Det har dock visat sig i projektet att tjejer löser problem på ett annat sätt och samarbetar när det är fysiskt tungt.

Ett ytterliggare problem anser branschen är att det är för få som hamnar inom yrket av de som går utbildningen. För att bredda rekryteringen och öka intresset har man i Skövde arbetat med praoverksamheten i grundskolan.³ Initiativtagare var ECY (Elbranschens Centrala Yrkesnämnd) fyra kommuner (varav en Skövde), elbranschen, facket och en gymnasieskola.

Projektet startade med att man byggde upp ett kontaktnät med företag för PRAO-verksamheten. Syftet var att behålla det goda söktrycket och klara rekryteringsbehovet på lång sikt. Undersökningar hade visat att ungdomars attityd till elyrket inte är positiv och att endast 800 av 1500-1600 utbildade anställs varje år. Ett mål var att öka denna andel.

Projektet lade upp en mall för hur man skulle jobba med en tvåveckors praoperiod. Aktörerna – företag och studievägledarna - i projektet bjöds in till en introduktionsdag och en informationsbroschyr togs fram för att göra verksamheten känd.

Den mall som man använt för praoprogrammet är;

- 2 dagar på elprogrammet
- 1 dag hos grossist
- 1 dag studiebesök på elektronik/dataföretag
- 6 dagar praktik på företag

Både elever och företag var mycket nöjda med praon. Företagen sade i sin utvärdering att det fungerat mycket bra och att eleverna varit motiverade och att man var nöjd med kontakten med skolan. Året efter praon sökte 19 elever elprogrammet, jämfört med 11 året innan.

³ Projekt med bl a Elektrikerna i Skaraborg. www.ecy.com

Samarbete mellan skola och bransch

I det arbete vi gjort när det gäller de yrkesförberedande utbildningarna på gymnasiet har vi kunnat se att nyckeln för bra gymnasieutbildningar är när det finns ett väl fungerande samarbete mellan fack, arbetsgivare och skola. Både bygg- och elprogrammet och parterna på dessa områden kan ses som föregångare för andra yrkesutbildningar när det gäller ett långtgående samarbete om utbildningsfrågor. Från bägge parter anser man sig ha inflytande över utbildningarna.

På elsidan är det Elbranschens centrala yrkesnämnd (ECY) – där det sker samverkan mellan Svenska Elektrikerförbundet (SEF) och Elinstallationsorganisationen (EIO). ECY är de som behandlar frågor rörande utbildning i yrket samt upprätthåller kontakter med skolor och myndigheter. ECY är också de som har tillsyn när det gäller lärlingsutbildningens krav.

ECY genomför också varje år något som kallas ”ECY-cup” för alla gymnasieskolor med elprogram. Dessa tävlingar har också visat sig fungera som en bra kvalitetsmätare på skolan och utbildningen.

Tävlingen arrangeras under årskurs tre. Den första delen sker som ett prov som idag sker på ”nätet”. Resultatet från skolan visar vad skolan klarar och fungerar som en värde-mätare.

ECY arbetar också med fortbildningen av lärare på elprogrammet. Utbildningen är subventionerad. Nu senast har man haft en utbildning av lärare på elprogrammet som heter ”elsäker lärare”. De som genomför denna utbildning är Elbranschens utvecklings- och utbildningscentra (www.euu.se).

Inom Norden finns också något som kallas NEUK (www.neuk.org) Nordisk el utbildningskommitté – som har sett till så att man är överens om varandras utbildnings-system i Norden. Det innebär att är du godkänd att jobba som elektriker i Sverige är du också godkänd i de andra nordiska länderna.

På lokal nivå finns något som heter ELY - Elbranschens lokala yrkesnämnd – som är ett samarbete mellan fack och arbetsgivare på lokal nivå. ELY utser representanter till programråd/yrkesråd, utövar tillsyn och skapar kontakt med skolan och deltar i aktiviteter för att främja elprogrammet. ELY skapar också kontakter för PRAO och APU.

På byggsidan sker samarbetat mellan parterna i dessa frågor inom BYN, Bygg-industriernas Yrkesnämnd (www.byn.se). Här ingår arbetsgivareorganisationerna Sveriges Byggindustrier och Maskinentreprenörerna. Fackliga parter är Byggnads och SEKO.

BYNs uppgift är bland annat att utöva tillsyn och främja utvecklingen av yrkes-utbildningen, att utarbeta riktlinjer för yrkesutbildningens bedrivande, verka för utveckling och framställning av utbildningsmaterial, upprätthålla kontakt med berörda

utbildningsgivare och handlägga frågor i utbildningsavtalet.

BYN har också tillsammans med andra parter erbjudit breddutbildning inom byggprogrammet för lärare som undervisar i karaktärsämnena.

Det regionala arbetet på byggsidan, där både arbetsgivare och arbetstagarparterna ingår, sker inom det som kallas RYK, Regionala Yrkeskommittéer. Den regionala yrkeskommittén har till uppgift att planera, organisera och övervaka den avtalsmässiga yrkesutbildningen inom sitt verksamhetsområde beträffande såväl ungdoms- som vuxenutbildning.

För de som är och ska bli målare finns Måleribranschens yrkesnämnd. Målarna börjar ju också på byggprogrammet och efter ett år väljer man inriktning. Även här sker färdigutbildningen genom lärlingspraktik i företag.

Vad som är unikt för Målarna är hur man finansierar lärlingslönen. Lärlingslönen finansieras genom en för branschen gemensam fond. Ett system som Målareförbundet är ensamt om på arbetsmarknaden idag. 1977 infördes i avtalet också en obligatorisk facklig utbildning om 40 timmar för alla lärlingar. Utbildningen täcks av samma fond. Även detta är Målareförbundet ensamt om bland fackliga organisationer

Goda exempel

Lars Kaggskolan i Kalmar framhålls av många som en väldigt framgångsrik skola – både när det gäller bygg- och elprogrammet.

Vid ett besök⁴ på skolan i maj träffade vi skolledning och lärare. Lars Kaggskolan har cirka 1100 elever, idag är det cirka 50 elever i årskurs ett på byggprogrammet men till hösten är det sagt att 72 elever ska tas in. Branschen är tveksam till denna ökning. Skolan är mycket populär – och har länge haft ett högt söktryck – och man har få avhopp. Några saker som skolan framhöll som vi tror att man skulle kunna jobba efter på andra ställen och som verkar vara framgångsfaktorer var:

- *Samarbete.* Skolan har ett mycket nära samarbete med branschen. Branschen är med och påverkar både upplägg och inriktning. Både bransch och skola anser att man har fått fram en utbildning som efterfrågas. Det finns även ett fungerande programråd som träffas en gång per termin där kommunen, arbetsförmedling, skola, arbetsgivare- och arbetstagarorganisationerna träffar skolan. Rektor är ofta kallad till RYK (Regionala Yrkeskommittén). RYK är ett ju ett partsorgan men man ser det som naturligt att skolan är med.
- *Sammanhållen APU.* På byggprogrammet är hela termin fem APU. På elprogrammet är också hela termin fem APU, men man är i skolan en dag i veckan då man reflekterar över praktiken. Den sammanhängande praktiken gör det lätt att stämna av vad eleverna lärt sig under APU-tiden när de kommer

⁴ Besök 20 maj 2005 av Per- Arne Andersson, Björn-Inge Björnberg och Kristina Mårtensson med bl a Ingvar Carlsson.

- tillbaka och de moment som inte ingått kan skolan komplettera med sista terminen.
- *Skolledning.* Alla jobbar i arbetslag och man har regelbundna träffar. Ledningen på skolan arbetar aktivt med översyn av verksamheten och hur de mål man ställer upp uppfylls.
 - *Struktur.* På skolan arbetar man med ”tvåveckorsschema”. Det innebär att man jobbar med kärnämnen under två veckor och karaktärsämnen under två veckor. Det ger en sammanhållen undervisning av ämnena och dessutom bättre utnyttjande av lokaler. När man lägger schema är det också viktigt att se till att eleverna inte får några håltimmar. Skolan arbetar med internationellt arbete då eleverna har ett samarbete med utvecklingsländer. Det ger ett ökat intresse för biståndspolitik och språk.
 - *Stöd.* Skolan har också ett resurscentrum – där man endast jobbar med stöd till eleverna. Resurscentrum går igenom varje klass när de kommer och de får ett åtgärds paket för att brister ska kompletteras.

Under APUn för byggeleverna betalar skolan 9000 kr/elev en gång till företaget och företaget betalar 20 kr/h till RYK. RYK betalar verktyg och kläder för eleverna. Eleverna får 7 kr/elev och dag i matersättning

På elsidan håller företagen med verktyg och kläder. Eleven får 8 kr/h i lön och företagen betalar in 500 kr/elev till ”elskolan” som är en premie till den elev som klarar ett praktiskt prov bäst.

På **Byggskolan i Rönninge** adopteras alla elever av ett byggföretag. Efter utbildningen har eleverna garanterat jobb som lärlingar två år efter avslutade studier. Utbildningen är kommunal, men startades på initiativ av PEAB. Idag är tre byggföretag knutna till skolan och har kontakt med Byggskolan. I denna skola varvas den teoretiska utbildningen med praktik om fyra veckor i taget. Om eleverna får godkänt i alla ämnen så får man en lärlingsplats motsvarande 6800 timmar. Utbildningen hade 148 sökande på 48 platser.

I Örebro, på **Tullängsskolan**, har man på elsidan provat en modell med 4-årig lärlingsutbildning. Där ingår lärlingstiden i de fyra åren och man får sitt certifikat efter slutförda studier.

Modell 4- årig lärlingsutbildning

År 1	År 2	År 3	År 4
APU	APU	FU	
	150 h HK		
270 h KÄ	250 h KÄ	APU	FU
		240 h HK	
		160 h KÄ	FU 100 h HK

APU= APU med 10-15 procent karaktärsämne

KÄ= Kärnämnen

HK= Högskolekompetens

FU= Företagsutbildning

APU – Arbetsplatsförlagd Utbildning

Både på bygg- och elprogrammet ingår APU – Arbetsplatsförlagd Utbildning. Idag är det så att minst 15 procent eller 15 veckor av undervisningstiden på gymnasieprogram med yrkesämnena utgörs av APU. Det är skolan som beslutar hur de 15 veckorna ska fördelas på de tre utbildningsåren. APU är kännetecknet för de yrkesinriktade utbildningarna och är i regel mycket populärt.

Ett problem är framförallt att det är endast 63⁵ procent av eleverna som får APU i tillräcklig omfattning. Inom el-programmet säger man att det är svårt att få fram APU-platser. Den mesta av APU-tiden är idag förlagd under årskurs två och tre.

Vi anser att det är viktigt att man redan tidigt i utbildningen får komma ut och prova på yrket. Det handlar då inte om APU utan det är mer av ”miljöpraktik” som behövs. Att börja tidigare med praktik tror vi dels skulle öka förståelsen för yrket och dels öka förståelsen för behovet av kärnämnen som språk och matematik.

Det finns ett krav från både samhället och arbetsgivarna när det gäller de teoretiska kraven. Det är också viktigt att utbildningen inte ska vara en återvändsgränd då många börjar jobba inom helt andra sektorer än vad de är utbildade för och då är en gedigen grundutbildning viktig.

Det är skolan som ansvarar för anskaffandet av ett tillräckligt antal APU-platser och att dessa uppfyller kvalitetskraven dvs att genomförandet sker med utgångspunkt från de utbildnings- och undervisningsmål som fastställts, nationellt eller lokalt. En viktig förutsättning för att APU ska fungera är att skolorna har ett fungerande samarbete med det lokala arbetslivet. Samarbetet med näringslivet och möjligheterna för dem att delta i

⁵ SOU 2002:120

skolans utbildning är ofta konjunkturkänsligt och det är alltid svårt att få till platser när det är lågkonjunktur.

Utbildningsråden bör se till att handledarna har utbildning. Det är ett branschansvar att se till att företagen uppfyller vissa krav och det skulle kunna ske genom att man godkänner eller certifierar företagen. Det finns en tendens till att APU-tiden är mer praktik än utbildning. Ofta vet inte handledarna vad för uppgifter som ska göras på arbetsplatsen utan eleverna får bara hänga med på vad som görs för tillfället.

APU:n ska genomföras under ledning av en handledare som är kunnig inom yrkesområdet och det är skolhuvudmannens ansvar att försäkra sig om att handledaren har den kompetens som krävs. Utbildning av handledare sker av branschorganisationerna, BYN och ECY. Denna utbildning höjer kvalitén på handledarna avsevärt. Men många gånger är detta något som inte prioriteras från företagen.

Det skulle också vara möjligt att använda handledare som är skickliga yrkesmänniskor men av en eller annan anledning inte klarar av arbetet idag. Man skulle med andra ord kunna ha externa handledare och detta skulle också kunna vara en del i en rehabiliteringsåtgärd.

Lärlingsutbildning – branschens kännetecken och stolthet

Efter avslutade gymnasiestudier så tar en lärlingstid över både för de som gått el- och byggprogrammet. Det är viktigt att poängtera att lärlingsutbildningen inte kan påbörjas förrän efter att gymnasiestudierna är genomförda.

Utbildning för ungdomar i Byggbranschen kan ske genom gymnasial utbildning, företagsutbildning eller grundutbildning hos någon av BYN godkända utbildningsgivare. Utbildningarna förutsätter att RYK (Regionala Yrkeskommittén) har utfärdat utbildningsbok. Innehållet kan delas in i tre delar – gemensam teoretisk utbildning, yrkestestetisk utbildning och yrkespraktisk utbildning.

Efter tiden på byggprogrammet gäller det att få en lärlingsplats på ett företag. Anställningen i ett företag regleras då av anställningsvillkor i kollektivavtalet.

Lärlingstiden är 1,5 till 2,5 år – olika för olika yrken. Yrkesbevis utfärdas av regional yrkeskommitté till den som godkänts enligt uppställda kompetenskrav. För eleverna från elprogrammet är lärlingstiden 1600 timmar, för eleverna från byggprogrammet varierar lärlingstiden mellan 2300 timmar för t ex maskinförare och ställningsbyggare till 4300 timmar för t ex murare och träarbetare.

Om man gått annan linje på gymnasiet är det också möjligt att bli yrkesarbetare om man får en lärlingsutbildning på ett företag och de yrkesorienterade delarna kan läsas på distans. För att göra detta ska man kontakta RYK i länet.

Yrkesutbildning enligt kollektivavtalet kan ske i gymnasieskola, företag eller av annan godkänd utbildningsgivare. Vid nyanställning i branschen ska arbetsgivaren ingående informera om tillämpliga yrkesutbildningar. Företag och den anställde ska upprätta en utbildningsplan. Vid nyanställning i företag bör tidigare anställda lärlingar ges företräde säger avtalet.

Företaget ska bland annat tillse att lärlingen erhåller tillfredställande kunskap och färdigheter i det yrke som utbildningen avser, vidare ska företaget tillse att lärlingen vid företagsutbildning beviljas ledighet vid teoretisk utbildning med lön under tiden samt bekosta läromedel. Lön utges under lärlingstid enligt mellan centrala parter fastställd trappa beroende på tillgodogjord utbildningstid. Om företaget under utbildningstiden på grund av arbetsbrist ej kan ge lärlingen full utbildningstid ska alltid RYK underrättas. RYK ska vara behjälplig lärlingen att förmedlas ny anställning i annat företag. Efter färdigutbildningstid gäller reguljära anställningsregler som för annan personal.

Efter fullgjord utbildning utfärdas ett yrkesbevis av RYK.

Det som brister⁶ är idag handledningen under lärlingstiden. I en rapport från BYN har man gjort en utbildningssatsning med syftet att höja kvaliteten i färdigutbildningen. Det finns signaler om att dagens färdigutbildning ibland inte givit tillfredsställande yrkeskunskaper. Det har nu arbetats fram en ny modell på hur man mer strukturerat kan arbeta med olika moment och uppföljning som visat sig positivt.

För att bli målare avläggs ett gesällprov efter lärlingstiden på två år. Under lärlingstiden har man lärlingslön. Gesällprovet bedöms av granskningsmän för gesällprov. Provet bedöms i nio olika moment efter en femgradig skala. Över tre i medelpoäng är godkänt. Efter godkänt prov får man gesällbrev och man är då utlärare yrkesmålare och får högre lön.

ELY (Elbranschens Lokala Yrkesnämnd) företräder elinstallationsbranschen i skolan, övervakar lärlingsutbildningen, handlägger lärlingsfrågor, kartlägger fortbildningsbehovet för elektriker och informerar om branschen.

För att få ut sitt certifikat efter att man gått igenom lärlingsutbildningen så måste man också haft godkänt i karaktärs- och kärnämnen från gymnasieutbildningen. De som inte haft godkänt i dessa ämnen när man påbörjar sin lärlingsutbildning kan också få hjälp av ELY för att ta kontakt med utbildare för att göra kompletteringar under lärlingstiden. När ELY arbetar lokalt så ser man till att lärlingen fullföljer det som ingår i lärlingskortet.

När man börjar sin lärlingsanställning är man andra årets lärling:

- Andra årets lärling 0-720 timmar – kallas provotid
- Tredje årets lärling 721-1600 timmar.
- Certifikat utfärdas. Därefter första och andra året i yrket

⁶ BYN Utbildningsmodell i handledning

Utbildningen i företaget sker efter en utbildningsmall med inriktning mot de kurser man läst i gymnasiet. Utbildningen i företaget planeras och övervakas av företagets utbildningsansvarige och lärlingsombudet.

För att bli elektriker är det ECY - Elbranschens centrala yrkesnämnd – som utfärdar certifikat efter genomförd lärlingsutbildning. De olika certifikaten är för hissmontörer, industrielektriker och för elektriker.

När man är klar med lärlingsutbildningen flyttas man upp lönemässigt till ”1-års montör” och efter tre år är man fullbetald elektriker.

Lärlingsutbildning som komplement till byggprogrammet

Det finns på byggsidan en lärlingsutbildning som är ett komplement till det traditionella byggprogrammet på gymnasiet. Det som är utmärkande för lärlingsutbildningen är att 70 procent av utbildningen sker på företag. De teoretiska kurserna är samma på lärlingsutbildningen som på byggprogrammet. Denna utbildning finns bland annat på Kista gymnasium⁷ i Stockholm.

Kraven för att vara behörig att söka till lärlingsutbildning inom byggprogrammet är samma som till övriga gymnasieprogram.

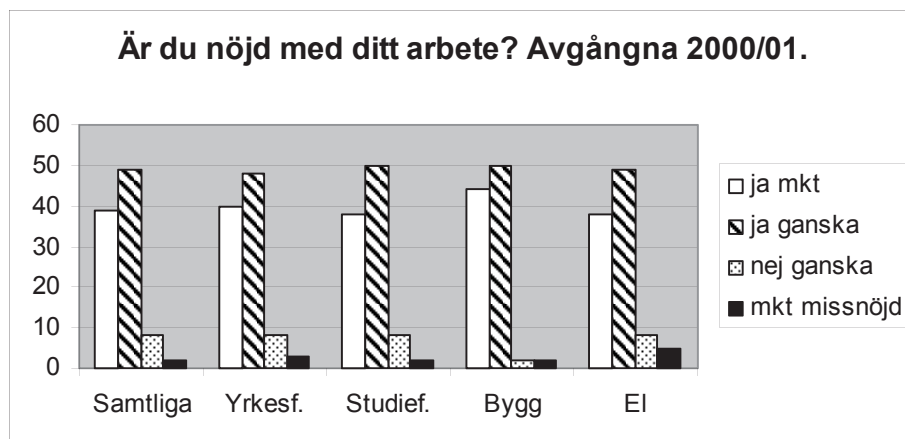
Även på Häverögymnasiet i Hallstavik⁸ finns en lärlingsutbildning där man utbildar målare, snickare och VVS-montörer i nära samarbete med yrkeslivet. Utbildningen är fyra år ute på en arbetsplats och en dag i veckan är man inne på gymnasiet och läser kärnämnen som matte, engelska och svenska.

⁷ www.kistagymnasium.stockholm.se

⁸ www.hallstavik.se

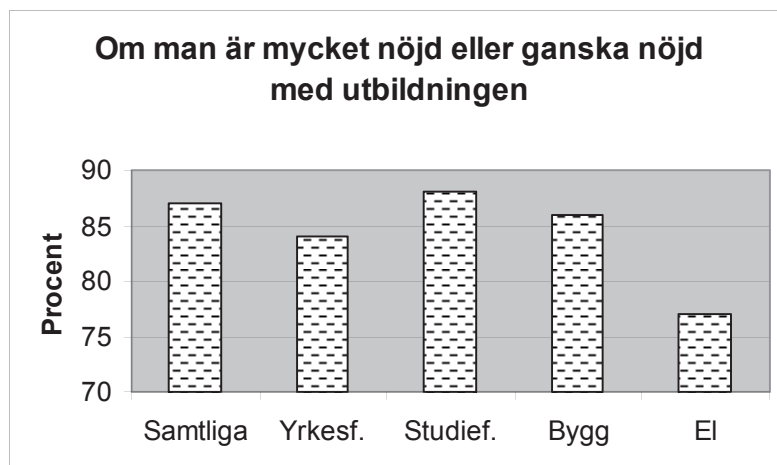
4. Arbetslivet efter ett gymnasieprogram inriktat mot byggbranschen

Om man ska titta på kopplingen arbetsliv och skola är en av de allra mest intressanta frågorna om eleverna efter avslutade studier finner sig tillrätta på arbetsmarknaden. I nedanstående diagram är eleverna tillfrågade om de "är nöjda med sitt arbete"?



Källa: SCB UF 86 fråga 13a mars 2004

Generellt är det intressant att iakttä att närmare 90 procent av de som gått ut gymnasiet och har ett arbete är nöjda med sitt arbete. Det som utmärker sig är att de som gått byggprogrammet är de som är minst missnöjda. Det finns en större grupp missnöjda (ganska och mycket) från elprogrammet, det är 13 procent. I genomsnitt bland de som gått yrkesförberedande utbildningar är 11 procent ganska eller mycket missnöjda med sin utbildning jämfört med endast 4 procent bland de som gått byggprogrammet.



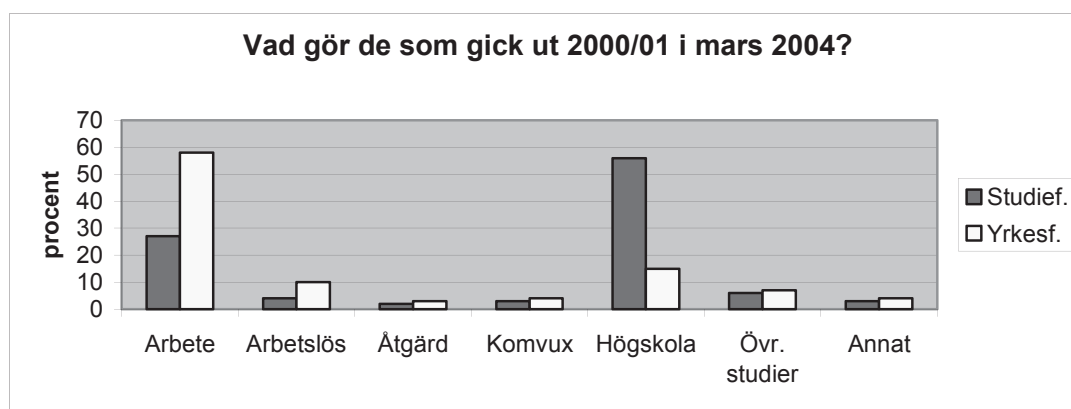
Källa: SCB UF 86 fråga 18a mars 2004

Diagrammet ovan visar om de f d eleverna är nöjda med sin utbildning. I genomsnitt är 84 procent av de som gått yrkesförberedande utbildningarna nöjda eller ganska nöjda

med sin utbildning. Precis som med jobbet är de som gått byggprogrammet lite mer nöjda, 86 procent, jämfört med 77 procent av de som gått elprogrammet. Om man tittar på avhoppen visar siffrorna precis tvärtom. 20 procent av de på elprogrammet hoppar av jämfört med 30 procent av eleverna på byggprogrammet.

Vad gör eleverna fyra år efter gymnasiet

För att få en bild av vad som händer efter avslutad gymnasieutbildning ska vi granska vad som händer med eleverna fyra år efter de gått ut gymnasiet.



Källa: SCB UF 86 fråga 1a mars 2004

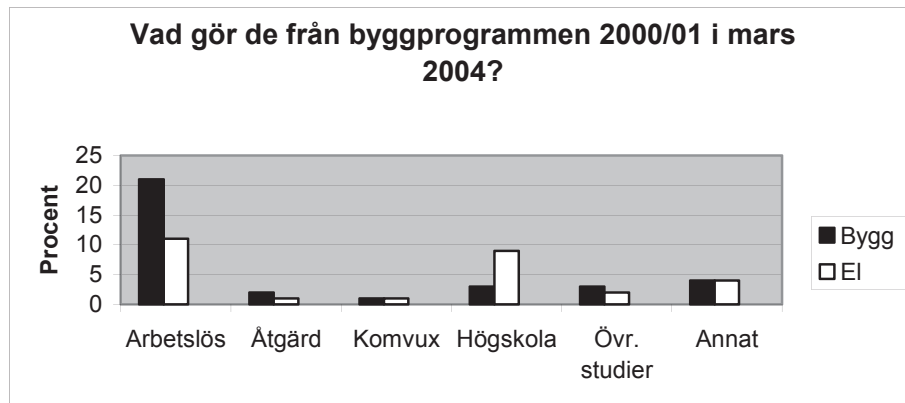
Vi börjar med att granska skillnaderna mellan de som gått studieförberedande program (t ex natur eller samhällsprogrammet) och de som gått yrkesförberedande program (t ex vård eller bygg). Bland de som gick studieförberedande utbildningar var det 27 procent som arbetade fyra år efter avslutad gymnasieutbildning, jämfört med i snitt 58 procent bland de som gått yrkesförberedande utbildning. Att de som gått yrkesförberedande utbildningar i högre grad har ett arbete efter fyra år verkar rimligt.

Bland de som gått studieförberedande program är det 55 procent som gått vidare till högskola eller annan högre utbildning, jämfört med 15 procent från de yrkesförberedande programmen.

Oroande däremot är att arbetslösheten är högre bland dem som gått yrkesförberedande program jämfört med dem som gått studieförberedande program. Den är i själva verket dubbelt så hög. Av dem som gått studieförberedande var 4 procent arbetslösa jämfört med hela 10 procent av de som kom ifrån de yrkesförberedande utbildningarna. Det är en varningssignal att arbetslösheten bland dem som gått yrkesförberedande utbildning är mer än dubbelt så hög, jämfört med de som gått studieförberedande utbildningar.

Det kan väl också tyckas lite märkligt att det är så liten skillnad när det gäller vilka elever som läser på komvux. Det hade kanske varit väntat att det skulle vara en större andel från dem som gått yrkesförberedande program. Idag är det 3 procent av dem som gått studieförberedande som läser på komvux jämfört med 4 procent bland de som gått yrkesförberedande program.

Hur ser det då ut för dem som gått el- eller byggprogrammet fyra år efter det att de lämnat gymnasiet?



Källa: SCB UF 86 fråga 1a mars 2004

Till att börja med kan vi konstatera att arbetslösheten bland de som gått byggprogrammet är nästan dubbelt så hög som bland de som kommer från elprogrammet. 21 procent av eleverna som gick ut 2000/2001 är arbetslösa i mars 2004, jämfört med 11 procent av de från elprogrammet.

Det om något säger emot ”pratet” om den höga arbetslösheten att 70 procent av de som går ut byggprogrammet har ett arbete - 72 procent från elprogrammet har ett arbete – vilket kan jämföras med 59 procent av samtliga elever som gått en yrkesförberedande utbildning.

En annan stor skillnad mellan dessa två – el- och byggprogrammet – är andelen som läser vidare på högskola. 9 procent av eleverna från elprogrammet läser på högskolan jämfört med endast tre procent från byggprogrammet.

Den höga arbetslösheten – som är väldigt konjunkturkänslig – ställer genast frågan om intagen har varit för stora.

I statistiken från SCB⁹ har man frågat de f d eleverna om de har ”intresse av att studera inom tre år”. Här skiljer sig framförallt eleverna som gått byggprogrammet från de andra.

- 24 procent av eleverna från de yrkesförberedande programmen och 3 procent av eleverna från de studieförberedande programmen har *inte* intresse att studera inom tre år.
- 51 procent av eleverna från byggprogrammet och 39 procent av eleverna från elprogrammet har *inte* intresse att studera inom tre år.

⁹ Källa: SCB UF 86 fråga 23a mars 2004

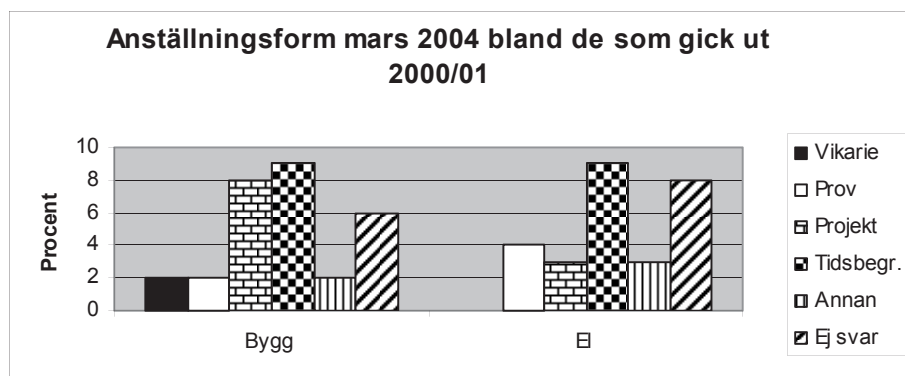
Vad får man för jobb efter gymnasiet?

Generellt kan man säga att utvecklingen under senare år gått mot allt färre fasta jobb – särskilt för ungdomar.

Vi börjar med att analysera hur stor procent som fått en tillsvidareanställning, d v s ett fast jobb. Av samtliga hade 52 procent av de som gått ut gymnasiet 2000/01 en tillsvidareanställning i mars 2004. De som gått på yrkesförberedande utbildningar hade i något högre utsträckning en tillsvidareanställning, 58 procent, jämfört med 45 procent bland de med studieförberedande utbildning.

Av de som gått elprogrammet har 73 procent av eleverna en tillsvidareanställning och 72 procent av eleverna från byggprogrammet har en tillsvidareanställning¹⁰. Tillsvidareanställning är ett fackligt krav som fått genomslag.

Om vi sedan tittar på övriga anställningsformer för de som gått bygg- och elprogrammet, så ser det ut så här:



Källa: SCB UF 86 fråga 3a mars 2004

Vi kan börja med att konstatera att anställningsformerna mellan bygg- och elbranschen skiljer sig åt.

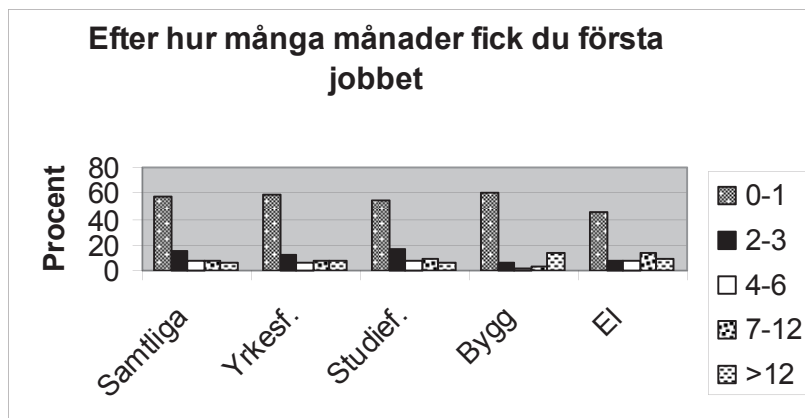
Det som förenar är att den vanligaste anställningsformen – efter tillsvidareanställning – är tidsbegränsad anställning. Av eleverna från bygg- och elprogrammet är det cirka 9 procent som har tidsbegränsad anställning.

Därefter kommer på byggsidan 8 procent som är projektanställda. På elsidan är det jämnare fördelat – runt 4 procent – mellan prov-, projekt- och annan anställning.

Inom byggbranschen förekommer i princip inga deltider. Drygt 90 procent av de som gått el- och byggprogrammet jobbar över 35 timmar per vecka¹¹. Vilket kan jämföras med 70 procent för samtliga som gått ett yrkesförberedande program.

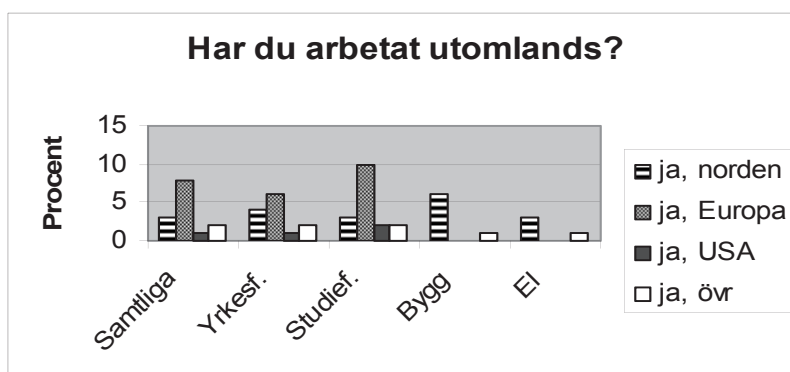
¹⁰ SCB UF 86 fråga 3a

¹¹ SCB UF 86 fråga 5a



Källa: SCB UF 86 fråga 20a mars 2004

Diagrammet ovan visar efter hur många månader man får sitt första jobb. Det är intressant att se att de allra flesta får jobb inom en månad, 60 procent av de som gått byggprogrammet och 46 procent av de som gått elprogrammet fick jobb inom en månad. Det är också intressant att se för de som gått byggprogrammet så sker en uppgång efter 12 månader, då hela 13 procent får första jobbet.

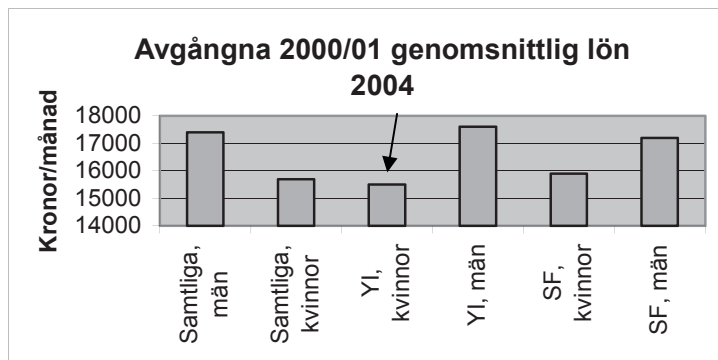


Källa: SCB UF 86 fråga 22a mars 2004

I diagrammet ovan har eleverna svarat på frågan om man har jobbat utomlands. Bland eleverna som gått studieförberedande program är det hela 10 procent som arbetat i Europa (utanför Norden). För eleverna från bygg- och elprogrammet är det Norden som är arbetsmarknaden. Sex procent av eleverna från byggprogrammet och tre procent av eleverna från elprogrammet har arbetat i Norden.

Vad tjänar man efter gymnasiestudierna?

Vi börjar med att se vad det genomsnittliga löneläget är efter studier på gymnasiet. Vi tittar först generellt på alla utbildning och sedan på eleverna från bygg- och elprogrammet.

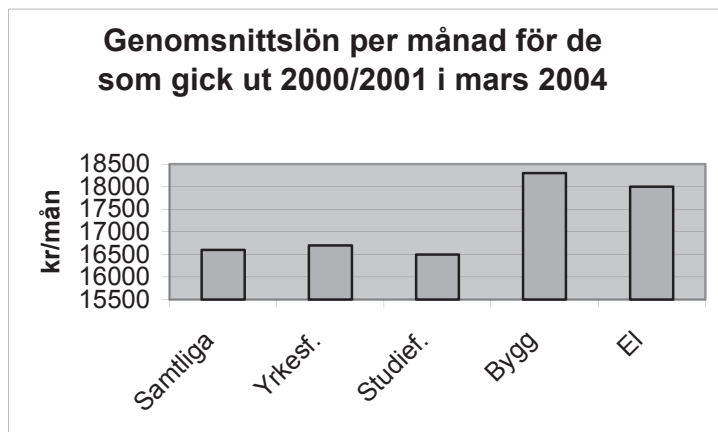


Källa: SCB UF 86 Fråga 6a mars 2004

Från diagrammet ovan ser vi ett intressant mönster;

1. mest tjänar män som gått yrkesinriktade program, 17600 kr/mån
2. näst mest män som gått studieförberedande program, 17200 kr/mån
3. därefter kvinnor som gått studieförberedande program, 15900 kr/mån
4. och därefter kvinnor som gått yrkesförberedande program, 15100 kr/månad.

Slutsatsen är att mest tjänar man på att vara man – och sämst är att vara kvinna och gå ett yrkesförberedande program.



Källa: SCB UF 86 Fråga 6a mars 2004

När vi tittar på lönerna är det viktigt att komma ihåg att alla som gått el- eller byggprogrammet **inte** jobbar i byggbranschen. I genomsnitt tjänar en som gått elprogrammet 18000 kr/månad och en från byggprogrammet 18300 kr/månad. En snabb blick ger ändå att de som gått både el- och byggprogrammet tjänar mellan 1300 och 1600 kronor mer per månad än snittet av eleverna från de yrkesförberedande programmen.

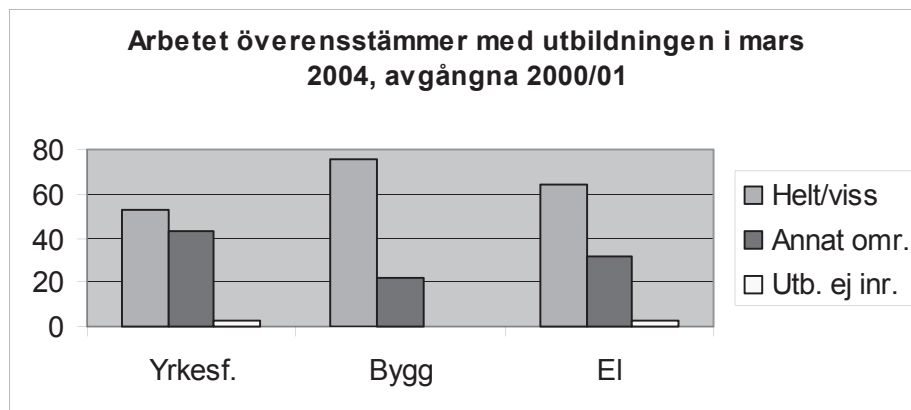
Vad ställer arbetslivet för krav?

Om en utbildning är bra eller inte kan man ju mäta på olika sätt t ex om eleverna är nöjda, om arbetslösheten är låg eller vad säger arbetsgivaren. Vi kommer nedan att gå igenom statistik som visar på ”nöjdheten” med utbildningen.

Vi har tittat om arbetet överensstämmer med utbildningen i mars, tre år efter man har avslutat sin gymnasieutbildning¹². Till att börja med så görs jämförelsen mellan de som gått yrkesförberedande program och de som gått det studieförberedande programmet. Det finns två saker att särskilt notera:

- För det första att cirka 36 procent av dem som gått yrkesförberedande utbildningar tycker att utbildningen stämmer överens med arbetslivet. Att utbildningen stämmer överens till ”viss del” svarar 17 procent. Sammanlagt 53 procent.
- För det andra att 42 procent av dem som gått yrkesinriktade program tycker att utbildningen inte alls stämmer överens med arbetet. Det är en nästan lika hög siffra som för de studieförberedande programmen där 48 procent tycker att utbildningen inte alls stämmer med arbetet.

Många jobbar ju inte i de branscher de är utbildade i – så frågan är om 53 procent är en hög eller låg siffra?

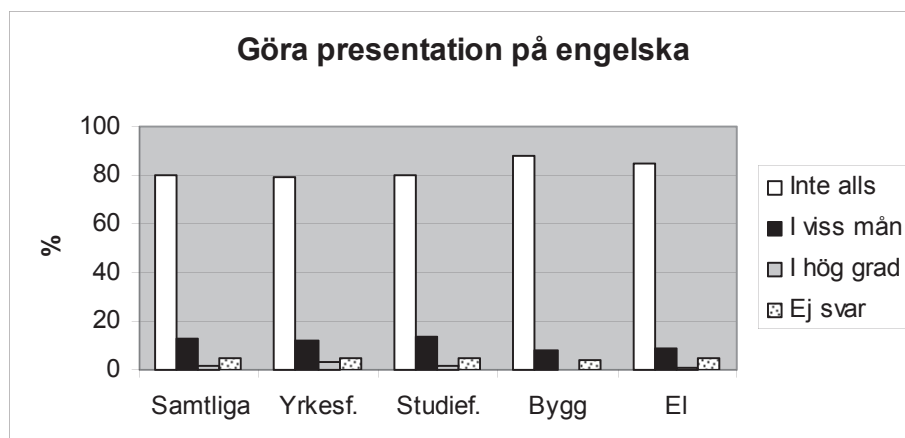


Källa: SCB UF 86 Fråga 7a mars 2004

Diagrammet ovan visar om man tycker att arbetet stämmer överens med utbildningen. I genomsnitt svarar 53 procent av eleverna som har gått yrkesförberedande utbildningar att de tycker att utbildningen helt eller till viss del stämmer överens med arbetet. 76 procent av eleverna som gått byggprogrammet säger att utbildningen stämmer överens med utbildningen och 64 procent av eleverna från elprogrammet anser det. Bägge programmen uppvisar höga siffror.

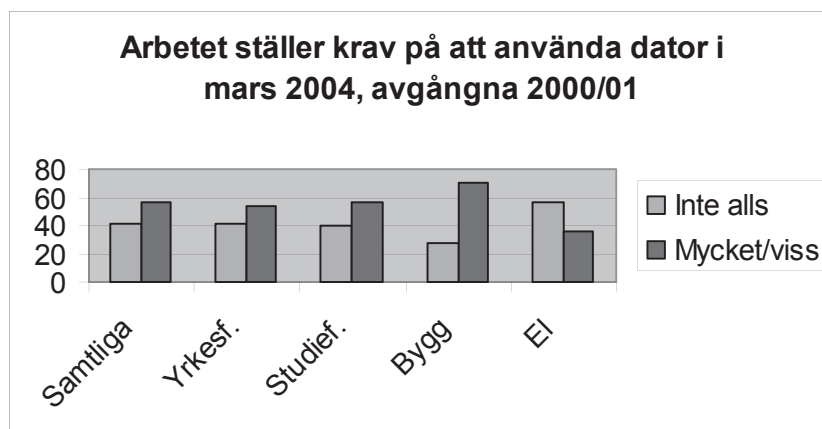
För att se vidare vad arbetslivet ställer för krav har vi också tittat på några frågor om krav på datorer, språk och social kompetens.

¹² SCB 2004 UF fråga 7a



Källa: SCB UF 86 Fråga 9a mars 2004

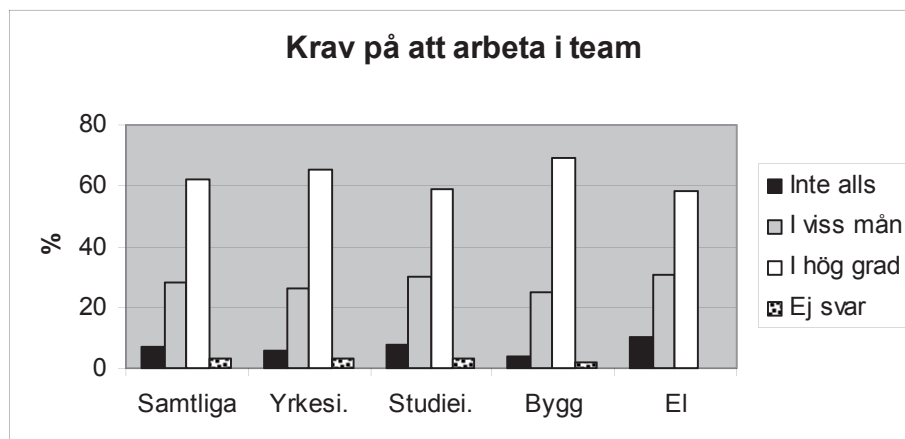
I ovanstående diagram har man frågat de f d eleverna om det i arbetet ställs krav på att göra en presentation på engelska. Här svarar nästan alla de f d eleverna nej – förmodligen är det rätt få i denna grupp som hade svarat ”inte alls” även om det gällde en presentation på svenska. En mer relevant fråga skulle ha varit om man använder engelska på arbetsplatsen. Skillnaden är liten mellan de yrkes- och studieförberedande programmen – mellan 12 –14 procent av eleverna säger att de i viss mån gör presentationer på engelska. När det gäller eleverna från bygg- och elprogrammet svarar cirka 8 procent att de gör presentationer på engelska.



Källa: SCB UF 86 Fråga 10a mars 2004

I ovanstående diagram ställs frågan om arbetet ställer krav på att använda dator i arbetet. Det är intressant att se att det är eleverna från byggprogrammet som i störst utsträckning svarar att man mycket/viss del använder datorer i arbetet. Det är 71 procent av eleverna från byggprogrammet som använder datorer i arbetet jämfört med 53 procent av de f d eleverna i genomsnitt. Från elprogrammet är det 56 procent.

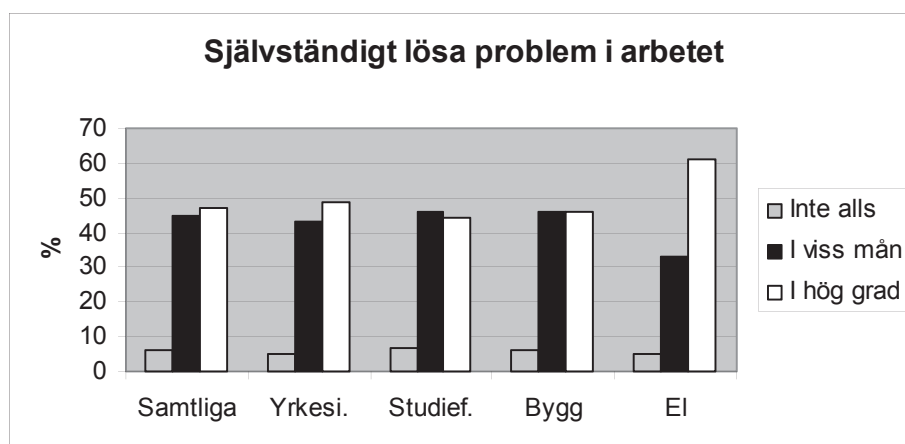
Allt fler talar om att arbeta i team och det har blivit något som man på allt fler utbildningar tar upp och pratar om.



Källa: SCB UF 86 Fråga 11a mars 2004

På byggen arbetar man i lag och man jobbar sedan länge i ett utvecklat lagarbete eller i teamarbete. 69 procent av eleverna som gått ut byggprogrammet svarar att arbetet ställer krav på att arbeta i team. Av eleverna som gått elprogrammet svarar 58 procent att arbetet ställer krav på att arbeta i team.

Det är viktigt att framhålla att hela 65 procent av de som gått de yrkesförberedande programmen säger att arbetet ställer krav på att arbeta i team.



Källa: SCB UF 86 Fråga 12a mars 2004

Diagrammet ovan visar om de f d eleverna anser att deras arbete ställer krav på dem att självständigt lösa problem. Om man tittar på de som svarar "inte alls" är skillnaden mellan utbildningarna väldigt liten, mellan 5-7 procent svarar att arbetet inte alls ställer krav på dem att självständigt lösa problem. Det som skiljer sig är de elever som gått elprogrammet där en så stor grupp svarar i hög grad. Bland eleverna som gått elprogrammet svarar 61 procent att arbetet i hög grad ställer krav på att självständigt lösa problem, vilket kan jämföras med snittet för de yrkesförberedande utbildningarna på 49 procent.

5. Våra förslag till en bättre yrkesutbildning

Organisation

- Öka det regionala samarbetet när det gäller gymnasieskolan.
- Det samarbete som idag sker inom BYN (Byggnadsindustrins Yrkesnämnd) och ECY (Elbranschens Centrala Yrkesnämnd) är föredömligt och är ett gott exempel för andra yrkesutbildningar.
- Öka utbytet av personal mellan näringsliv och skola samt mellan skolorna.
- Använd skolans lärmiljöer till företagsintern utbildning.
- Skapa en inriktning för fastighetservice och underhåll.

Rekrytering

- Jobba med ambassadörer – kan vara tidigare elever eller tjejer och killar som jobbar i byggbranschen – som är ute i grundskolor och berättar vad jobben och utbildningarna innebär.
- Praon i högstadiet bör användas för att introducera gymnasieutbildningar.
- Arbetsgivare, fack och gymnasieskolor bör ha ett närmare samarbete med syofunktionen i grundskolan.
- Fler flickor och fler elever med utländsk bakgrund bör rekryteras till utbildningarna i byggbranschen. Enkönade miljöer – utbildningar eller arbetsplatser – attraherar inte ungdomar. Även arbetsplatserna måste bli mer aktiva med att ta tillvara det underrepresenterade könet.
- Utbildningsplatserna ska styras efter efterfrågan på arbetsmarknaden för att kunna hålla hög kvalitet.
- Satsa på fördelaktig studiefinansiering av lärare i karaktärsämnena.

I skolan

- I högre grad bör kärnämnena (de teoretiska) och karaktärsämnena kunna integreras.
- Kommunerna/regionen måste satsa på moderna och attraktiva lärmiljöer för att kunna attrahera elever och för att undervisningen ska kunna vara mer integrerad.
- I skolan är det viktigt med ett nära samarbete med branschen.
- APU bör förlängas och delar av den ligga tidigt under studierna. Arbetsplatserna bör certifieras.
- En sammanhängande APU gör det lättare för skolan att klara uppföljningen av vad eleverna lärt sig och komplettera utbildningen med de moment som inte APUn gett.
- VVS-programmet som idag ligger under energi skulle ligga under byggprogrammet.
- Tävlingar i karaktärsämnen som kvalitetsmätare.
- Utbildningen ska inte vara en återvändsgränd utan öppna även för vidare studier.

De nationella gymnasieutbildningarna riktade mot byggbranschen

Vi kommer i denna rapport att gå igenom de olika utbildningarna riktade mot byggbranschen, dit vi räknar byggprogrammet (BY) och elprogrammet (EL). På dessa utbildningar går 23 000 elever i år och det är 9 procent av alla elever som går på någon gymnasielinje.

Byggprogrammet (BP)

Byggprogrammet ger grundläggande kunskaper om nybyggnation och renovering av hus och anläggningar och en bred orientering om byggprocessen. Programmet ger yrkeskunskaper och förbereder samtidigt för fortsatta studier. Man kan välja mellan inriktningarna, husbyggnad, måleri, plåtslageri och anläggning. På varje inriktning finns valbara kurser som gör att man kan specialisera sig.

Inriktningen **husbyggnad** är en bred inriktning för olika typer av arbeten inom betong- och byggindustrin, liksom inom yrkesområden som mureri, glasmästeri och golvläggning. En del hantverksmässiga yrken, som snickare t ex, ryms inom denna inriktning. Inriktningen **måleri** ger grundläggande kunskaper för målning både inom- och utomhus, men också industrilackering och golvläggning ingår i utbildningen. Inriktningen **plåtslageri** ger grundläggande kunskaper för olika typer av arbeten inom områdena plåtslageri, isolering och ventilation. Inriktningen **anläggning** ger grundläggande kunskaper för olika typer av arbeten inom vägbyggnad, sprängningsteknik och anläggning. Man får bl a lära sig att bygga vägar och vattenledningssystem.

Elprogrammet (EL)

Elprogrammet ger en grund för fortsatt arbete med elinstallationer. Man utvecklar teoretiska och tekniska kunskaper inom områden som automation, datorteknik och elektronik. Utbildningen ger yrkeskunskaper och förbereder samtidigt för fortsatta studier, främst inom det tekniska området. Man kan välja mellan de fyra nationella inriktningar; automation, elektronik, elteknik och datorteknik.

På inriktningen **automation** lär man sig hur automatiska maskiner styrs, digitalt, via dator eller elektroniskt. Eleverna får kunskaper om felsökning, mätning, installation och service av olika system och anläggningar. Inriktningen **elektronik** förbereder för arbete med t ex förstärkare, radio, TV, video, medicinska apparater och annan elektronik. Inriktningen **elteknik** förbereder för arbete som elinstallationstekniker. De får lära sig att installera såväl kraft och belysning i bostäder och på kontor som telekommunikationsanläggningar och automatiksystem. Inriktningen **datorteknik** ger en god grund för arbete i olika datormiljöer. De får kunskaper som är viktiga för fortsatta studier inom datorområdet. Genom de valbara kurserna kan de specialisera sig inom något av områdena nätverkskunskap, datorkommunikation och programmering t ex.

Exempel på yrken och branscher: Service-, data- och nätverkstekniker, installations/industrielektriker, resemonterare samt säljare av teknisk utrustning.



Rapporten beställs från LO-distribution:
lo@strombergdistribution.se
026-24 90 26

Juni 2005
ISBN 91-566-2199-x
www.lo.se